

Hanneke Hillmann en de zorg

'Ik wilde zo graag een kamer voor mezelf'

Op 12 mei neemt ze afscheid als directeur van het Landelijk Expertisecentrum Verpleging & Verzorging en gaat ze met pensioen: Hanneke Hillmann. 'Wij zijn hier niet zo van de eregalerijen. Maar als er één was voor de Nederlandse verpleging, dan hoorde Hanneke Hillmann er beslist in thuis', aldus één van haar collega-verpleegkundigen. Een profielschets.

Meneer Koning, die de bovenverdieping van een riant herenhuis bewoonde in de Vossiusstraat in Amsterdam, zocht in 1960 iemand om zijn gemeubileerde souterrain aan te verhuren. Hij besloot een advertentie in *Het Parool* te plaatsen. 'Te huur: 100 vierkante meter woonruimte aan het Vondelpark. Elektrische bel en oliestook haarden. Op vier plaatsen koud en warm stromend water. Grote tuin. Alléén te huur voor 2 of 3 dames van ONBESPROKEN gedrag.'

Drie verpleegsters, net gediplomeerd in het Binnen Gasthuis te Amsterdam, kwamen langs en Koning ging akkoord: Thilly Visser en haar vriendinnen Wil Swanink en Hanneke - 'we noemden haar altijd Hans' - Hillmann konden eindelijk het strenge regime van de verpleegsterflat achter zich laten. Thilly nu: 'In de leerlingenflat kwamen ze zelfs de kleerkasten controleren. Keurige stapeltjes moest je hebben, van zes broekjes, zes hemdjes en zes pyjamaatjes.'

Het was de tijd waarin sigaretten nog per honderd gekocht werden voor een gulden en collega's die lippenstift op hadden een washand van de hoofdzuster kregen: 'Gaaf u eerst uw gezicht maar eens wassen.' Het wenkbrauwenpotlood werd veelvuldig gehanteerd, vooral op warme dagen. Thilly Visser: 'Daarmee tekenden we lijntjes op onze achterbenen bij wijze van naad, zodat het net leek of we de verplichte kousen aan hadden.' Hanneke Hillmann was nog piepjong, maar werd toen al plagend 'de directrice' genoemd

Foto: Stijn Raedemaker

door haar vriendinnen. Oud-collega Coby Bruyne uit het Binnen Gasthuis: 'Ze heeft al tijd al dat trefzekere gehad. Dat weten waar het heen moest, zonder eigenwijs of bazig te zijn.'

Vrije School

Coby Bruyne signaleert daarmee al in de vroege jaren zestig een kwaliteit van Hanneke die de rest van haar carrière zal bepalen. Zelf is Hanneke ervan overtuigd dat het allemaal komt door haar opvoeding. 'Ik kom uit een socialistische familie. Ben zelfs op 1 mei geboren, haha! Mijn ouders waren allebei actief in de politiek met het doel de wereld te verbeteren.'

Hanneke en haar broer en zus leren al vroeg hun eigen banden te plakken en gaan met vader regelmatig op pad. 'Elke zaterdagochtend nam mijn vader ons mee Amsterdam in, omdat hij vond dat we onze stad moesten leren kennen. Ik heb alle buurten die in die tijd rond het oude centrum zijn gekomen, zien bouwen.'

Hanneke bezoekt de Vrije Geert Groote-school, waar ze in een klasje van twaalf leerlingen leert 'niet alles te weten, maar wel te weten waar je alles kan opzoeken. Zo geef ik ook leiding. Ik hoef niet alles zelf te weten, als ik maar weet wie ik hebben moet. Ik schep er genoeg en behagen in voorwaarden te scheppen zodat mensen goed hun werk kunnen doen', aldus Hanneke zelf.

Voormalig minister van Volksgezondheid Els Borst - thans voorzitter van het onderzoeks-instituut Nivel - hoorde tijdens haar eerste ambtstermijn als minister Hillmann op een congres spreken over de toekomst van de verpleging. Mevrouw Borst: 'Er is een periode geweest waarin het idee overheerste dat de verpleging iets heel speciaals was. Het was bijna geen vak, maar een gevoel dat te maken had met het begeleiden van mensen. Het was van een totaal andere orde dan dat waar artsen mee bezig waren, het medische aspect. Ik vond dat indertijd nogal zweverig. Hanneke Hillmann hield op dat congres een verhaal over het overnemen van bepaalde taken van artsen door verpleegkundigen. Daar werd toen nog helemaal niet over gesproken. Maar zij vond dat dat best kon, mits het beroep van verpleegkundigen er maar interessanter en leuker van zou worden. Ik kan me goed herinneren wat een verademing ik dat vond, zo'n praktisch en verstandig verhaal door een verpleegkundige uitgesproken.'

Praktisch was in ieder geval Hillmanns motivatie om de verpleging in te gaan: 'Ik mag het natuurlijk niet hardop zeggen, maar de enige reden waarom ik verpleegkundige ben geworden, is dat ik op mijn zeventiende zo graag een kamer voor mezelf alleen wilde. Thuis had ik die niet.' Een verstandshuwelijk dus. Maar de liefde bleef gelukkig niet uit.

Seks voor blinden

Na haar opleiding Verpleegkunde A in het Binnen Gasthuis in Amsterdam haalt Hanneke haar 'ooievaartje' in het Wilhelmina Gasthuis. Begin jaren zestig is het in de mode om vervolgens een tijdje in het buitenland te werken en ook Hanneke doet dat: ze gaat naar het Fulham Hospital in Londen.

In 1968, ze is inmiddels terug bij het Wilhelmina Gasthuis, komt ze in het kader van de Oogheelkunde-opleiding waar ze bij betrokken is, regelmatig bij de opleiding voor blindengeleidehonden, de braillebibliotheek en het Koninklijk Instituut tot Onderwijs van Blinden in Huizen. Daar vraagt de directeur Hanneke of ze misschien hoofd wil worden van het internaat. Dat lijkt haar wel wat.

Willem Verschoor werkt in die jaren als activiteitenbegeleider in het blindeninstituut. Terugkijkend zegt hij: 'In 1968 werden blinden als een zielig hoopje mens bekeken. Serieuze deelname aan de maatschappij behoorde niet tot de mogelijkheden.' Als activiteitenbegeleider weet Verschoor ook dan al als geen ander hoeveel meer er te bereiken valt, mits de blinden de kans krijgen zich te ontwikkelen en te emanciperen. In Hanneke vindt hij een bondgenoot in de strijd tegen de tijdgeest van 'als we er maar voor zorgen dat ze elke dag een schone onderbroek aan hebben is het allang mooi'.

'Ik kan me haar komst goed herinneren. Een grote, struise vrouw. Een echte Amsterdamse, ze was creatief en stond open in het leven. Als een blinde een rode en een groene sok aan had dan zei ze er - in tegenstelling tot veel anderen - gelijk wat van. Ze liet ze niet voor gek lopen. In de periode dat zij in Huizen kwam werken begon die kanteling in de benadering van blinden, werden ze eindelijk mensen die volwassen mogen worden. Haar standpunt dat blinden net zoveel rechten en plichten hebben als zienden wenste ze ook binnen de directie uit te dragen. Ze is daar ver mee gekomen.'

Het ging mis toen Hanneke vond dat de

CURRICULUM

Werkkringen

1956-1968 Leerling-verpleegkundige en verpleegkundige in Binnen Gasthuis, Wilhelmina Gasthuis en de Dysselhofkliniek te Amsterdam en het Fulham Hospital in Londen

1968-1975 Hoofd van het Internaat van het Koninklijk Instituut tot Onderwijs van Blinden te Huizen

1975-1989 Verpleegkundig Sectorhoofd, Interim Verpleegkundig Directeur, Hoofd Verplegingsdienst, Adjunct Directeur Verpleging & Patiëntenbegeleiding bij, achtereenvolgens, het Wilhelmina Gasthuis, Binnen Gasthuis, Academisch Ziekenhuis bij de Universiteit van Amsterdam, Academisch Medisch Centrum te Amsterdam

1989-1996 Directeur Zorgverlening bij de Stichting Amsterdams Kruiswerk (SAK)

1996-12 mei 2004 Directeur van het Landelijk Expertisecentrum Verpleging & Verzorging (LEVV), voorheen LCVV

Opleidingen

- Ziektenverpleging A met Kraamaantekening
- State Registered Nurse for England and Wales
- Stafopleiding voor Verpleegkundigen
- Hogere Beroepsopleiding Inrichtingswerk
- Opleiding voor Leidinggevend Functionarissen
- Informatica voor Leidinggevend Verpleegkundigen
- Post-HBO Verplegingswetenschappelijk Onderzoek (RU Limburg)
- Beleid Gezondheidszorginstellingen (KU Leuven)
- Financieel Beleid voor het niet-economisch Management in Ziekenhuizen

Bestuursfuncties

- Voorzitter Stichting Europees Verpleegkundig Congres
- Voorzitter Stichting Nationaal Museum Verpleging en Verzorging
- Voorzitter werkgroep thuiszorgtechnologie van ZonMw
- Lid Raad van advies Toekomstscenario's Gezondheidszorg en Health Management Forum
- Bestuurslid Stichting Week van de Chronisch Zieken
- Lid toetsingscommissie Palliatieve zorg, COPZ
- Deelnemer aan de Den Treek-groep
- Lid van de tijdelijk Raad van Advies voor de Inspectie voor de Gezondheidszorg
- Lid comité van aanbeveling Meyboom Studiedag
- Lid sprekers- en selectiecommissie praktijkprijs Anna Reynvaanlezing
- Lid seniorenconvent STOOM

Bijzonderheden

Officier in de Orde van Oranje Nassau (april 2001)

blinden ook seksuele voorlichting moesten krijgen. 'Dat kon niet', zegt ze daar nu over. 'Blinden doen het niet, vond het keurige bestuur. Ik ben toen weggegaan.'

Den Treek

Hannekes pogingen tot emancipatie van het verpleegkundig beroep beperken zich niet tot haar eigen werkplek. Op het ietwat vervallen landgoed Den Treek in de bossen bij Leusden komt sinds midden jaren tachtig een illustre gezelschap van invloedrijke verpleegkundigen twee keer per jaar bij elkaar. Ze praten over politiek-strategische ontwikkelingen in de gezondheidszorg.

Lobbygroepen kunnen over het algemeen bij de niet-deelnemende partijen op weinig populariteit rekenen en dat geldt ook voor de verpleegkundige Den Treek-groep. Vanaf het begin zijn daar vragen over gesteld: wat bespreken ze eigenlijk? Waarom kan dat niet in alle openheid? Welke lijntjes lopen er allemaal van dat selecte groepje *insiders* naar de besluitvormende gremia van de Nederlandse zorgwereld?

Welaan: de lijntjes van het Den Treek-gezelschap lopen alle kanten op: naar gezondheidszorgcommissies, naar beleidsmakers, naar de top van grote opleidingsinstituten en zelfs rechtstreeks naar het ministerie van Volksgezondheid. De 'stille diplomatie' van het Den Treek-gezelschap heeft er onder meer toe bijgedragen dat verpleegkundigen werden opgenomen in de BIG-registratie, dat er een beroepsprofiel kwam, dat het rapport Werner verscheen, dat er landelijk onderschreven kwalificatiestructuren kwamen, dat de verpleegopleidingen door het ministerie van VWS aan OCenW werden overgedragen en dat jong verpleegkundig talent in het Orion-project werd klaargestoomd voor ambassadeur-achtige taken voor de eigen beroepsgroep.

Van deze invloedrijke club noemt Hanneke Hillmann zichzelf de 'ondemocratische bal-lotagecommissie'. Ze kan niet wakker liggen van de argwaan die dat zo hier en daar wekt. 'Ik kwam op congressen steeds dezelfde invloedrijke verpleegkundigen tegen. We spraken elkaar daar altijd te kort. Het leek me goed met een aantal van hen eens open van mening te wisselen. Als een soort *debating club*.'

De Den Treek-groep heeft geen statuten en er worden geen notulen gemaakt. In die zin is het misschien het beste te vergelijken met

expert meetings, zoals die nu wel vaker worden gehouden: gezaghebbende deskundigen die uitgenodigd worden om achter gesloten deuren het achterste van hun tong te laten zien en hun kaarten open op tafel te leggen, zonder dat ze daar later op kunnen worden aangesproken door de eigen achterban of andere belangengroepen.

Wim Speets was één van de eersten die deelnamen aan de Den Treek-bijeenkomsten. Over Hannekes keuze van mensen zegt hij: 'Voor tachtig procent is mij duidelijk waarom ze de mensen erbij haalt die ze kiest, maar de overige twintig procent van die keuze is haar geheim. Het heeft iets te maken met de mate waarin mensen 'plegen' zijn gebleven. Je kan op een gegeven moment opklimmen in grote organisaties, maar als je dan directieurtje gaat spelen en je eigen beroepsgroep vergeet, dan voeg je aan de Den Treek-gesprekken niets wezenlijks toe.'

Haagse lobby

Besluiten heeft Den Treek nooit genomen, volgens Speets. 'Het was een soort aftasten van de ontwikkelingen en sentimenten waar de zorg mee te maken kreeg: is dit nou de golf waarop we moeten gaan staan?' Speets, zelf CDA-lid, was vijftien jaar voorzitter van de Vaste Commissie Verpleging van de Nationale Raad voor de Volksgezondheid. 'Hanneke en de Den Treek-groep zaten meer op de lijn van de PvdA. Ze belde me in die tijd geregeld op, of ik nu niet eens dit of dat aan de orde kon stellen. En staatssecretaris Simons peilde indertijd ook wel eens wat bij leden van de Den Treek-groep. Het was een lobby die heel dicht op de wetgever zat in de jaren tachtig en negentig. Ambtenaren waren nieuwsgierig: "wat is dat eigenlijk voor genootschap?" en ik heb ook wel eens een licht pettenprobleem gevoeld. Maar ik heb geen seconde spijt gehad van mijn deelname aan Den Treek.'

Peter Koopman - ook deelnemer - noemt het een 'strategisch verpleegkundig gezelschap'. 'De gesprekken verliepen democratisch, maar Hanneke bepaalde wel de agenda op haar typische niet-autoritaire manier. Ze is een politiek stuwende kracht die de verpleging op allerlei belangrijke plekken op de kaart heeft gekregen. Als we in Nederland zoiets als een eregalerij voor verpleegkundigen hadden, dan hoorde zij daar beslist in thuis.'

Waar Hillmann volgens Koopman gelijk in

heeft, is dat er op het moment nog te weinig ervaren verpleegkundigen zijn die het stokje van haar en haar generatiegenoten kunnen overnemen. 'In 1972 waren er in Nederland naast meer dan honderd verpleegkundig directrices vele hoofden verpleging, die in allerlei circuits deelnamen om over de verpleging te praten en de belangen van het vak te behartigen. Dat circuit is weggevallen met de komst van de managers en het verdwijnen van de verpleegkundige diensten en hoofden. Vanaf 1985 zijn er wel verplegingswetenschappers gekomen, maar die zitten nog niet in voldoende mate op de goede plaatsen om het gat te dichten aan de verpleegkundige top van Nederland. Gelukkig is er inmiddels wél een invloedrijke koepelorganisatie voor de verpleging, de AVVV.'

Koninklijke weg

Dat gat in de verpleegkundige top van Nederland valt - misschien niet geheel toevallig - precies op de grens tussen 'ouderwets' opgeleiden en de verpleegkundigen die van de latere dagopleiding de zorg in kwamen. Marian Smits behoort nog net tot de eerste groep en vindt dat een voorrecht. Zij is al 25 jaar in dienst van eerst het Wilhelmina Gasthuis en later het AMC in Amsterdam. 'Een HBO-V van vier jaar is natuurlijk een prima opleiding. Maar vergeleken daarmee hebben wij vroeger wel heel erg veel langere en intensievere opleidingstrajecten afgelegd. Inservice-opleidingen waarin je steeds maar weer verder ging; ik noem het de koninklijke weg. De A, de B, special care, de docentenopleiding, managementopleidingen... Dat krijg je nu nooit meer allemaal voor elkaar. Je leerde al die instellingen ook door en door kennen.' Hanneke Hillmann was hoofd Verplegingsdienst van het Wilhelmina Gasthuis toen Marian daar haar opleiding begon. Daar kwamen op een gegeven moment ook de eerste HBO-V'ers 'los'. Hanneke: 'Die hoofdzusters waren daar bang van. Toen ik aantrad zaten die ergens weggefrommeld, dienstlijsten te maken. We hebben toen een trainingsprogramma gemaakt voor die hoofden, om ze weer terug te zetten waar ze hoorden: bij hun team, en ze te leren anders leiding te geven. Dat was het begin van wat we later patiëntgericht verplegen zijn gaan noemen. Het sloeg enorm aan.' Na haar 'intermezzo' aan het blindeninstituut kwam Hanneke terug in het Binnen Gasthuis

en kreeg als interim-directeur de opdracht een poging te doen het ziekenhuis op de been te houden mét voldoende personeel, ondanks de enorme aantrekkingskracht die uitging van het net geopende Slotervaartziekenhuis. Tegen 1980 werden het Binnen Gasthuis en het Wilhelmina Gasthuis samengebracht in het nieuwe Academisch Medisch Centrum, het AMC, met in totaal 1400 verpleegkundigen. Een megaklus voor Hanneke: 'Dat was spannend en hartstikke leuk. Ik denk dat er maar vier of vijf verkeerd terecht gekomen zijn. We kregen veel waardering omdat we alle verpleegkundigen persoonlijk gesproken hebben.'

Marian Smits herinnert zich die periode als een tijd waarin 'we alles al goed deden': er waren functioneringsgesprekken, er was inspraak en mensen werden behandeld als professionals. Maar toen moest die goed functionerende Dienst Verpleegkunde in 1988 opgaan in de nieuwe divisiestructuur van het AMC. Smits werd tot haar verrassing gevraagd manager Verpleging te worden van de Divisie Interne Geneeskunde. 'Iedere divisie had een collegiaal bestuur van een hoogleraar, een manager bedrijfsvoering en een manager verpleging. Ik vermoed dat Hanneke erachter heeft gezeten dat ik die positie kreeg, maar tot op de dag van vandaag ben ik daar niet zeker van. Het was een tijd waarin de verpleging veel moest prijsgeven. We waren als beroepsgroep duidelijk te sterk geworden. Het AMC hanteert het medisch model. De artsen konden leven met een nevenschikte positie ten aanzien van de verpleging. Maar toen het voor de medici een ondergeschikte positie neigde te worden - zo was het in die eerste jaren - ging dat te ver.'

Hanneke besloot een jaar na de invoering van de divisiestructuur dat het AMC haar ziekenhuis niet meer was. 'Na de reorganisatie van de directiestructuur zat ik op een stafafdeling, waar ik adviezen kon schrijven waarvan ik dan maar moest afwachten of mensen die zouden naleven. Ik had geen lijnbevoegdheid meer. Zo'n positie is niks voor mij, ik ben toen naar het Amsterdams Kruiswerk gegaan.'

Nieuw Elan

Van 1989 tot 1996 werkt Hanneke als directeur Zorgverlening bij de Stichting Amsterdams Kruiswerk. Directeur Algemene Zaken uit die tijd, Jos Vrijburg, moet zijn besluiten voortaan nemen in samenspraak met Hanneke,

die over de inhoudelijke kant van de *core business* gaat. 'Ik werd daarmee in zekere zin op mijn nummer gezet en denk dat ik toen wel eens heb geslikt. Maar ze had overal connecties, wist waar ze het over had en ging meteen pionieren. Ze heeft niet alleen mijn vertrouwen vrij snel gewonnen, maar ook - en dat was bijzonder - dat van de hoofdwijkverpleegkundigen. Onderschat dat niet! Wij hadden eigenwijze mensen in dienst met zeer goede kwalificaties, die een grote autonomie gewend waren.'

Midden jaren negentig maken Hanneke en een aantal andere bij de wijkverpleging betrokkenen zich ernstig zorgen over het beroep van wijkverpleegkundige. Beleidsadviseur Mariska de Bont van de Landelijke Vereniging Wijkverpleegkundigen (LVW): 'Iedereen was het er in die tijd over eens: de wijkverpleging had betere tijden gekend. Was de wijkverpleegster van oudsher een zelfbewuste gezinsverpleegkundige, die mensen thuis kon begeleiden van zeg maar gerust min negen maanden oud tot hun dood, midden jaren negentig was het een totaal uitgeholde functie geworden.' Dat kwam onder meer door een aantal fusies - zoals die met de gezinszorg - en de ontwikkeling dat er indicatieorganen kwamen die voortaan onderzochten wie er wel en wie er geen hulp nodig had thuis. De jeugdzorg en de patiëntenzorg, van oudsher samen het domein van de wijkzuster, waren uit elkaar gehaald. De wijkverpleegkundige was alle initiatief kwijt, voerde alleen nog maar uit en zag steeds meer van haar generalistische taak - wat van oudsher de kracht van de wijkverpleging was geweest - verdwijnen. Hanneke en andere invloedrijke denkers uit de zorg, onder meer werkzaam bij het LCVV, het NIZW en de toenmalige beroepsorganisatie van wijkverpleegkundigen, besloten dat actie geboden was. Maar hoe geef je zo'n grote en verspreid zittende groep haar door maatschappelijke en politieke ontwikkelingen teloor gegane beroep terug? Besloten werd het de wijkverpleegkundigen zelf te gaan vragen. Overal in het land werden bijeenkomsten georganiseerd waar wijkverpleegkundigen discussieerden over wat ze nodig hadden. Mariska de Bont: 'Uit dat breed gevoerde debat - dat de naam Nieuw Elan kreeg - zijn aanbevelingen gekomen die tot op de dag van vandaag doorwerken in het beroep van de wijkverpleegkundige en die heel veel van die oude autonomie weer hebben terugge-

bracht in het beroep. Inmiddels heeft de LVW, die ook voortkomt uit dit project, 1700 leden. De RIO's zijn er nog, maar doen nu meer de functionele indicatiestellingen, terwijl de wijkverpleegkundigen weer veel meer over de inhoud van die indicaties gaan.'

Vrouw en top

Emancipatie is één van de sleutelwoorden uit de carrière van Hanneke Hillmann. Toen ze als directeur Verplegingsdienst en Patiëntenbegeleiding verbonden was aan het AMC sloot ze zich aan bij een vrouwen netwerk. Daar leerde Hetti Willemse, indertijd directeur van de SIGRA - een samenwerkingsverband van alle Amsterdamse zorginstellingen - haar kennen. 'Dat vrouwen netwerk bestond uit dertig vrouwen die invloedrijke posities in de zorg bekleedden. Toenmalig minister Borst wilde een "old (wo)men's network" maken voor de zorg en nam daar zelf het initiatief toe. Ze had er alle reden voor: de zorgsector was op dat moment een sector die voor bijna negentig procent uit vrouwelijke werknemers bestond. In de top van de zorg zag je daar niets van terug.'

Eén van de goede ideeën van het vrouwen netwerk leidde - met subsidies van sector- en arbeidsmarktfondsen vier jaar terug tot het project 'Vrouwen hogerop in de gezondheidszorg'. Het loopt dit jaar ten einde. Hoewel minister De Geus van mening is dat alle kansen voor vrouwen nu wel voor het grijpen liggen, ziet het er met de vrouwen deelname op topposities in Nederland nog altijd droevig uit.

Willemse: 'De zorg is een prachtige sector met volop mogelijkheden. Gelijke kansen is één ding, maar invloed krijgen en posities creëren voor je eigen beroepsgroep is toch iets heel anders. Je eigen kansen moet je ook nemen en daar niet tegenop zien. Ik heb het idee dat de *drive* er een beetje uit aan het gaan is.' Hillmann onderschrijft deels wel de mening van De Geus dat het nu aan de vrouwen zelf is om met de kansen die er liggen ook aan de slag te gaan: 'Verpleegkundigen zijn wat dat betreft hun eigen grootste vijand. Er wordt mij iets te snel gepiept dat het allemaal zo moeilijk is. Als er kansen liggen voor verpleegkundigen om echt een carrière te maken in de zorg - en die zijn er - dan moet je ze natuurlijk wél grijpen. Veel vrouwen proberen parttime carrière te maken en mopperen dan als ze worden ingehaald door mannelijke,

DE KEUZE VAN HANNEKE

Bij gelegenheid van haar afscheid heeft de redactie Hanneke Hillmann gevraagd dit nummer van *TvZ* mee samen te stellen door voor een aantal bijdragen het onderwerp te kiezen. Dat resulteerde in:

- een eigen bijdrage op de *Opiniepagina's* over het belang van een beroepsvereniging voor verplegingswetenschappers;
- het onderwerp prestatie-indicatoren voor het *Dossier actueel*: 'Als je kunt laten zien wat je doet en wat daarvan de resultaten zijn, heb je harde argumenten in management- en beleidsdiscussies';
- een bijdrage aan de insteek van het *interview* met Janny Verseput;
- aandacht voor de inrichting van optimale verpleegkundige zorg bij een kortdurende opname, in *Verpleegkundige & Organisatie*;
- een *Klinisch dossier* dat aansluit bij het thema van de Dag van de Verpleging: werken met kwetsbare groepen: 'Ouder wordende verstandelijk gehandicapten hebben vaak complexe gezondheidsproblemen, waarvoor extra deskundigheid vereist is, je komt er dan niet met louter "handen aan het bed";'
- de bespreking van het boek *Ethiek en palliatieve zorg*, omdat Hanneke Hillmann betrokken was bij het onderzoek dat hieraan ten grondslag ligt en dit graag onder de aandacht van de lezers wil brengen.

Voor een visie op de toekomst van de zorg, het thema dat Hillmann koos voor haar afscheidscongres op 12 mei, belegde de redactie een interview met Marie-José Willemse, directeur van de AVVV, en Lidy Vlaskamp, adjunct-directeur van het LEVV.

fulltime werkende collega's. Dat de salarissen in Nederland zo hoog zijn is in die zin een handicap: ouderparen kunnen zich hier permitteren samen van één of anderhalf inkomen te leven. Misschien zouden er wel meer echte topvrouwen in de Nederlandse zorg actief zijn als die luxe er niet was.'

Toekomst van de Verpleging

Nu is Hillmann directeur van het Landelijk Expertisecentrum Verpleging & Verzorging, kortweg LEVV, dat is voortgekomen uit het in 1993 opgerichte LCVV: het Landelijk

Centrum Verpleging & Verzorging. Dat het LCVV een stichting was, en dus geen leden had, was zowel haar kracht als haar zwakte. De buitenwereld vond dat er wél een organisatie moest komen met verpleegkundigen en verzorgenden als achterban. De stichting LCVV richtte daarom in 1996 de vereniging AVVV op. De AVVV bestaat nu uit meer dan vijftig verpleegkundige en verzorgende beroepsorganisaties. De eerste jaren was het een organisatie van vrijwilligers, zonder eigen budget. In 2000 kreeg de AVVV een eigen budget van VWS van tien miljoen Nederlandse gulden, waarmee de organisatie op professionele wijze kon worden ingericht. Het LCVV ging per 1 januari 2003 verder als LEVV, dat zich sindsdien concentreert op het vergaren en bundelen van kennis over de verpleegkundige en verzorgende beroepen.

Toen Hillmann in 1996 aantrad als directeur liepen er bij het LCVV veel project- en beleidsmedewerkers rond die tot over hun oren in eigen projecten verwickeld waren. De interim-directeuren, die Hanneke voor waren gegaan in de periode na het plotselinge overlijden van Jan Bastiaanse, de eerste directeur van het LCVV, hadden onvoldoende kennis van de verpleegkundige wereld. Adjunct-directeur Lidy Vlaskamp vindt dat Hillmann stabiliteit in het LCVV, en later het LEVV, heeft gebracht. 'Hanneke is een netwerker. Op zich past dat misschien beter bij een vereniging als de AVVV of bij een grote zorginstelling dan bij een expertisecentrum. Maar in de eerste vijf jaren van het LCVV was dat netwerken erg belangrijk. Hanneke is ook een goede leider en manager. Ze kan hoofd- en bijzaken van elkaar onderscheiden. Ze weet waar ze het over heeft, zonder zich te verliezen in details.'

Het LEVV moet nu de boer op, omdat het ministerie van VWS de subsidies voor kennisinstututen meer wil stroomlijnen - omwille van de efficiëntie - maar natuurlijk ook om kosten te besparen. Vlaskamp: 'We moeten meer met andere kennisinstellingen gaan samenwerken en medefinanciers zoeken.'

En rampspoed - nu ja - komt nooit alleen: Hannekes afscheid bij het LEVV nadert met rasse schreden. Op 12 mei is haar afscheidscongres over - hoe kon het ook anders - de toekomst van de verpleging. Directiesecretaris Patricia Buvelot vindt het naderende afscheid heel erg jammer. 'Je kan zo lekker met haar lachen, ze heeft een geweldig gevoel voor

humor. Hanneke is altijd een pleeg gebleven, voelt zich nergens te goed voor en is recht door zee.'

Jos Werner, bestuurslid van het LEVV, kent Hillmann sinds haar tijd bij het AMC. 'We hebben haar destijds actief gezocht en benaderd. Ik was blij dat ze directeur wilde worden, omdat ik in het AMC gezien heb wat ze kan. De dokters mochten daar als het ware nog nét op de afdelingen komen kijken, maar de patiënten werden 24 uur per dag bewaakt door de verpleging. Hanneke zat altijd al bovenop de emancipatie van het verpleegkundig beroep.'

Bij de ontvlechting van het LCVV in AVVV en LEVV is overwogen de nieuwe organisaties ook nieuwe directeuren te geven. Daar is niet voor gekozen. Na Hillmanns afscheid ligt het wel voor de hand voor het LEVV iemand aan te trekken met een wetenschappelijke achtergrond, gezien de *core business*. Werner: 'Hillmann heeft met haar bijdrage aan het LCVV en later het LEVV, ruimte gemaakt voor het verpleegkundig domein, gepokt en gemazeld als ze is op beleidsmatig en politiek-strategisch gebied. Wat is er mooier dan je carrière met zo'n hoogtepunt te kunnen afsluiten?'

Na haar pensionering wordt Hanneke vrijwilliger bij het Nationaal Museum Verpleging en Verzorging in Zetten. 'Ik zit al een tijdje in het bestuur. In 1992 was ik één van de initiatiefnemers voor een Europees Verpleegkundig Congres in Amsterdam - precies honderd jaar na het allereerste verpleegkundige congres, dat in 1892 in het Wilhelmina Gasthuis is georganiseerd. Daarbij was Anna Reynvaan nog betrokken. Aan ons congres van '92 was een grote tentoonstelling over de verpleging verbonden in het Historisch Museum in Amsterdam. In zes weken tijd zijn daar tienduizend verpleegkundigen op af gekomen. Mij was toen wel duidelijk dat er in Nederland een museum voor de verpleging moest komen. Ja, weet je, ik ben inderdaad wel een goede manager. En ik had ook best de HEMA kunnen gaan runnen of zo. Maar ik houd nu eenmaal van de gezondheidszorg.' ■